

Sử dụng nhân vật “phù trợ” trong truyện cổ tích dành cho trẻ mầm non

Nguyễn Thị Hải*

*ThS. Khoa Giáo dục Mầm non, Trường Cao đẳng Sư phạm Trung ương Nha Trang

Received: 26/4/2024; Accepted: 02/5/2024; Published: 10/5/2024

Abstract: *The supporting character has a strong impact in nurturing children's souls, giving them flying dreams, aesthetic emotions about a magical world, stimulating and developing their imagination. Children's imagination, opens the window for the child's soul to focus on beautiful dreams, stimulates aspirations, understanding, wants to rise to the heights of talent, virtue, truth, goodness and beauty, forming personality, emotions and intelligence*

Keywords: *Fairy tales, supporting characters, preschool children*

1. Mở đầu

Truyện cổ tích (TCT) là thể loại truyện phù hợp với tâm lý trẻ mầm non. Những câu chuyện cổ tích được ông bà, bố mẹ, cô giáo kể cho các bé nghe đều sẽ đi sâu vào tiềm thức tuổi thơ của mỗi trẻ, giúp tuổi thơ của trẻ lớn lên với bao nhiêu cảm nhận về cái đẹp- xấu, cái thiện- ác, lòng nhân ái, bản lĩnh kiên cường, hiện thực và ước mơ, niềm vui, nỗi buồn, hạnh phúc và khổ đau trong cuộc sống.

Đặc biệt sự xuất hiện của nhân vật “phù trợ” trong TCT là “Biểu tượng của tài đức” luôn là nguồn cảm hứng khơi dậy ở trẻ những cảm xúc chân thiện mỹ, nhận thức được cái đúng, cái sai, cái tốt, cái xấu, cách xử sự, hành vi phù hợp với quy tắc, chuẩn mực chung của xã hội. Từ đó, hình thành những nền tảng ban đầu về mặt đạo đức, giúp trẻ có cái nhìn đúng đắn qua các mối quan hệ giao tiếp hàng ngày, có lý tưởng sống cao đẹp, là công dân tốt, có ích cho xã hội, được biểu hiện cụ thể thông qua thái độ ứng xử với ông bà, cha mẹ, anh chị em ruột trong gia đình, với thầy cô giáo, bạn bè... Vì vậy, việc cho trẻ tiếp cận TCT là vô cùng quan trọng đặc biệt nhân vật “phù trợ” luôn là yếu tố có ảnh hưởng và tác động mạnh mẽ nhất đến nhân cách của trẻ.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Khái niệm truyện cổ tích

Theo từ điển văn học định nghĩa “TCT là loại truyện dân gian có tính phổ biến, hình thành từ thời cổ đại, phát triển, tồn tại qua nhiều thời kì xã hội khác nhau, gắn chặt với quá trình tan rã của công xã nguyên thủy, hình thành gia đình phụ quyền và phân hóa giai cấp trong xã hội. Nó hướng vào những vấn đề cơ bản, những số phận, những quan hệ và xung đột có tính chất riêng tư và phổ biến trong xã hội có

giai cấp. Nó dùng một kiểu tưởng tượng và hư cấu riêng kết hợp với các thủ pháp nghệ thuật đặc thù để phản ánh đời sống, và khát vọng của nhân dân, đáp ứng nhu cầu nhận thức, giáo dục thẩm mỹ và tiêu khiển của nhân dân, sản phẩm của trí tưởng tượng phong phú của nhân dân, yếu tố tưởng tượng thần kỳ tạo nên một đặc trưng nổi bật trong phương thức phản ánh hiện thực và ước mơ”. [5]

Cổ là xưa cũ, là lâu lắm rồi. Tích là các sự kiện, hàng loạt các sự kiện gắn với nhau thành một chủ đề. Vậy có thể nói TCT là những sự kiện hay hàng loạt các sự kiện diễn ra từ rất lâu đời và được truyền lại đến ngày nay. TCT hình thành có yếu tố kỳ ảo, thần kì do xuất hiện khi truyện thần thoại lụi tàn, gia đình xuất hiện, xã hội có sự phân chia giai cấp, chính vì vậy TCT có bóng dáng của thần thoại, truyền thuyết. Tuy nhiên khi đa số truyện thần thoại đều hướng về các vị thần thì TCT lại lấy con người – cuộc sống làm nhân vật trung tâm. TCT rung động chúng ta bằng những nét hiện thực sinh động. Lôi cuốn chúng ta vào những nỗi niềm vui khổ, vào không khí đấu tranh chống cường quyền của những con người bị áp bức... TCT luôn gắn với cuộc sống đời thường và phản ánh cuộc sống ấy từ nhiều góc độ khác nhau, hướng sự chú ý của con người dưới nhiều góc độ khác nhau. Hướng sự chú ý của con người vào những vấn đề lịch sử - xã hội cụ thể, tạo ra “những chân dung văn học” mang đậm hơi thở của cuộc sống nơi trần thế. Chuyện di ghê con chồng “Tám Cám”, chuyện lừa thầy phản bạn “Thạch Sanh”, chuyện chia gia tài “Cây khế”, chuyện phú ông mắc lừa “Cây tre trăm đốt”... Những bài học được rút ra từ TCT cũng là những bài học đạo đức muôn thuở của nhân loại. Ở hiện thì gặp lạnh, gieo gió thì gặt bão, tham thì thâm.

Chính vì thế TCT là tấm gương phản chiếu một cách phong phú và chân thật đời sống dân tộc, chân thật ngay cả những sự tưởng tượng đầy tính chất lãng mạn.

2.2. Nhân vật “phù trợ” trong TCT

TCT thường có sự xuất hiện của nhân vật “phù trợ”. Đó là ông Tiên, bà Tiên, ông Bụt, ông già tóc bạc trắng nhân từ hay các vị thần hoặc đôi khi lại trong hình dạng những con vật như chim sẻ, cá vàng, chim ưng... Những nhân vật này có khi xuất hiện dưới dạng “siêu nhiên”, nhiều tài năng, lắm phép lạ, thoát ẩn thoát hiện, xuất hiện đúng lúc và biến mất cũng rất nhanh, có nhiệm vụ giúp đỡ kẻ nghèo khó, trừng trị, mách nước cho nhân vật đại diện cho cái thiện trừng trị kẻ ác, kẻ xấu. Họ đại diện cho sự công bằng xã hội, mang lại những điều kỳ diệu cho những nhân vật bất hạnh, đem tới niềm vui, hạnh phúc và niềm tin trong mỗi tâm hồn non nớt, thơ ngây của những đứa trẻ thơ. Phép màu của họ đã sưởi ấm đêm đông giá lạnh, nó như nước suối ngọt ngào làm tươi mát sa mạc khô hanh, nó như mặt trời ấm áp xua tan bóng tối quanh hiu dù ngoài đời thật họ không hề tồn tại nhưng chính những nhân vật hư cấu này lại tạo nên niềm tin, là chỗ dựa cuối cùng cho những con người rui ro, bất hạnh. Những họa sĩ đã vẽ rất nhiều hình ảnh về họ, không hình ảnh nào giống nhau. Nhưng dù họ có muôn hình muôn vẻ thì sự nhân hậu, lòng từ bi vẫn không bị mất đi, vẫn giữ lại một cách trọn vẹn. Khi nghe TCT có sự xuất hiện của nhân vật “phù trợ” thì trẻ luôn cảm thấy thật yêu mến, ngưỡng mộ và cảm phục họ, ước được thấy, được gặp họ một lần.

2.3. Thời điểm xuất hiện nhân vật “phù trợ”

Trong TCT, các nhân vật “phù trợ” thường xuất hiện khi có tình tiết đỉnh điểm của những nỗi đau, khó khăn gian khổ của những con người lương thiện, tốt bụng. Thường là những xung đột, mâu thuẫn xảy ra mà con người không thể tránh khỏi đó là xung đột giữa người yếu và kẻ mạnh. Thương cảm đối với những người lao động nghèo khổ, nhỏ bé có thể yếu, có khát vọng sống nhưng lại gặp khó khăn, bất hạnh nên cần có sự xuất hiện của nhân vật “phù trợ” giúp đỡ mách nước chỉ lối cho họ vượt qua. Trong chuyện “Tấm Cám” Ông Bụt thường xuất hiện lúc Tấm khóc, và đỉnh điểm khi Tấm bị ức hiếp hãm hại, Trong chuyện “Hoa cúc trắng” Khi cô bé đau khổ vì biết mẹ không thể sống lâu hơn được thì Ông lão xuất hiện chỉ cho em cách để cứu được mẹ... Và trong mọi hoàn cảnh sự xuất hiện của nhân vật “phù trợ” luôn mang lại những điều tốt đẹp, cái kết thúc có hậu trong câu chuyện. Đó là ý nghĩa nhân văn lớn nhất,

và đó cũng là yếu tố cốt lõi giá trị sâu sắc nhất mà TCT gửi gắm để hình thành nên nhân cách, đạo đức của trẻ mầm non.

2.4. Các kiểu nhân vật phù trợ trong TCT dành cho trẻ mầm non

2.4.1. Nhân vật phù trợ là thần tiên

Nhân vật thần tiên (Tiên, Bụt, Thần Thánh) trong TCT luôn có một thể lực vô biên, không rõ xuất thân từ đâu, chốn ở nơi nào, khi biết người tốt bụng gặp khó khăn thì trợ giúp với phép thuật siêu nhiên. Trong TCT, không thể thiếu những hình ảnh của ông Bụt, bà Tiên. Đó là lực lượng thần thánh, siêu nhiên mang lại sự huyền bí, kì lạ và thúc đẩy tình tiết truyện phát triển. Ông Bụt, bà Tiên hiền từ, độ lượng như người cha, người mẹ và có khả năng vô tận có thể làm được những điều mà có thể cha mẹ bình thường không làm được. Sự xuất hiện của nhân vật thần tiên này góp phần thể hiện ước mơ khát vọng của nhân dân ta. Ông Bụt, bà Tiên, ông Thần hiện ra, ban những điều tốt đẹp cho con người.

Trong Chương trình Giáo dục mầm non, rất nhiều TCT kể về sự xuất hiện của nhân vật “phù trợ” giúp đỡ trong những tình huống khó khăn trắc trở. Hình ảnh thường xuất hiện trong TCT gây ấn tượng mạnh mẽ với trẻ là hình ảnh ông Tiên. Ông là một ông lão râu tóc bạc phơ, trán cao, da dẻ hồng hào, mắt sáng, miệng tươi, dáng điệu khoan thai. Trang phục ông mặc thường mang màu trắng. Chiếc áo tay dài, đôi hài,... tất cả đều trắng tinh một màu. Ông thường cầm trên tay một chiếc gậy đầu rồng hoặc đơn giản chỉ là thanh trúc vàng óng ả. Bao quanh người ông là một làn khói mỏng mờ ảo và những làn ánh sáng lấp lánh. Ông có một giọng nói trầm âm khác thường, giọng nói đó đã an ủi biết bao con người khôn khổ trong bước đường cùng. Mỗi khi ông Tiên hiện ra là hiện thân của những phép thuật và là người biến mong ước trở thành hiện thực, một người tốt được giúp đỡ, hoặc chỉ đường mách nước cho người nghèo, người lương thiện tìm ra hướng giải thoát trong hoàn cảnh éo le. Trong truyện “Hoa cúc trắng” có chi tiết - Mẹ của cô bé bị bệnh rất nặng nhưng vì nhà nghèo nên không có tiền mua thuốc chữa, và cô bé vô cùng buồn bã. Một lần đang ngồi khóc bên đường bỗng có một ông lão đi qua thấy bèn dừng lại hỏi khi biết sự tình ông già nói với cô bé vào rừng và đến bên gốc cây cổ thụ to nhất trong rừng hái lấy một bông hoa duy nhất trên đó. Bông hoa ấy có bao nhiêu cánh thì tức là mẹ cháu sống được bằng đấy ngày. Ông lão trong truyện là thể lực siêu nhiên xuất hiện trong lúc cô bé gặp khó khăn để giúp cô bé tìm cách cho mẹ

được sống lâu khỏi bệnh. Ông Tiên chính là chỗ dựa cuối cùng của những con người nghèo khổ, những người gặp khó khăn trong cuộc sống. Họ thường dựa vào thần tiên để thể hiện ước mơ và khát khao hạnh phúc. Ông Tiên không chỉ là nhân vật cứu giúp người nghèo mà còn là nhân vật đại diện cho lẽ công bằng, cho quan niệm: “Ở hiền gặp lành, ác giả ác báo” của nhân dân ta. Trước những kẻ xấu xa, mưu mô và thủ đoạn ông thường thẳng tay trừng trị.

Ông Bụt giúp anh Khoai kiếm được cây tre trăm đốt theo lời phú ông. Trong truyện “Tám Cám”, Ông Bụt luôn xuất hiện mỗi khi Tám cần. Luôn giúp đỡ nàng khi nàng bị mẹ con Cám bắt nạt và hành hạ. Ông Bụt giúp Tám cho Cá Bống đến làm bạn tâm tình, chia sẻ và giúp Tám có thể đến lễ hội gặp vua. Cứ một lần Tám chết là một lần được tái sinh trong kiếp khác, hoá thành chim Vàng Anh, cây xoan đào, trong khung cửi, trong quả thị và cuối cùng trở lại với hình hài con người xinh đẹp hơn xưa. Kết thúc có hậu ấy phù hợp với triết lí, với ước mơ, nguyện vọng của nhân dân “ở hiền gặp lành”.

Hay trong truyện “Ba lưỡi rìu” kể về lưỡi rìu là duy nhất nuôi sống bản thân của anh tiều phu nghèo khổ, hiền lành, chăm chỉ bị rút xuống hồ nước. Giữa lúc tuyệt vọng, đau khổ nhất thì ông Bụt từ đâu xuất hiện để giúp anh tìm kiếm lại chiếc rìu của mình. Với sự thật thà của mình mà anh được Bụt tặng món quà là chiếc rìu vàng mà cả đời anh chưa dám nghĩ tới. Yếu tố thần kì, hoang đường của TCT thường tập trung ở nhân vật “phù trợ” nhưng cốt lõi của nó vẫn là cuộc sống. Ông Bụt, bà Tiên trong TCT chính là sự kết tinh của muôn vàn những người tài giỏi, thông minh, tốt bụng trong cuộc đời. Hình ảnh ông Bụt, bà Tiên, Các vị Thần Thánh vốn dĩ chỉ là một nhân vật hư cấu, nhưng lại đóng vai trò vô cùng quan trọng trong các câu chuyện cổ tích xưa và mang tính giáo dục nói lên những lời dạy luân lý, gắn liền với đời sống vật chất và tinh thần nhằm giúp con người nhìn thấy được thực tiễn trong lối sống và cách đối nhân xử thế theo đạo lý sống của ông bà tổ tiên chúng ta.

Sự xuất hiện của nhân vật “phù trợ” cho ta thấy rằng những “cái mới” những “cái tốt” ở đời. Lúc đầu xuất hiện thường gặp khó khăn, trắc trở, có khi thất bại tạm thời, cần sự giúp đỡ từ bên ngoài để nó trở nên mạnh hơn, vững vàng hơn và đi đến thắng lợi cuối cùng.

2.4.2. Nhân vật phù trợ là loài vật

Trong truyện “Quả bầu tiên”, cậu bé nghèo hiền lành nghèo khổ, tốt bụng cứu chim én khỏi sự tấn

công của con cáo gian ác và chăm sóc, chữa vết thương cho chim én. Cuối cùng được chim én trả ơn bằng hạt bầu mà khi thu hoạch bên trong trái bầu đầy vàng. Còn tên địa chủ tham lam, gian ác, xảo quyệt thì bị trừng phạt với những việc hãn đã làm một cái chết đau đớn khi bỏ quả bầu ra bên trong chỉ toàn rấn rết.

TCT có khuynh hướng ca ngợi, bênh vực nhân vật bề dưới, đàn em, lên án nhân vật “bề trên”, “đàn anh” (trong thực tế không phải người em, người con nào cũng tốt, người mẹ ghẻ, người anh trưởng nào cũng xấu) nghĩa là chống cái bất công, vô lý của xã hội phụ quyền nói chung (không đi vào từng số phận riêng), thể hiện tinh thần nhân đạo cao cả. Điều đó thể hiện ở sự xuất hiện của chim lạ trong truyện “Cây khế” đã giúp thay đổi cuộc đời của người em khôn khéo, hiền lành. Và cái giá mà người anh phải trả cho sự tham lam của mình.

3. Kết luận

Kho tàng TCT với nhiều những giá trị đặc sắc về nội dung và nghệ thuật là báu vật vô giá mà chúng ta cần trân trọng và gìn giữ. Mỗi nhân vật chứa đựng một tính cách, một hoàn cảnh riêng nhưng đều thể hiện những cái cốt lõi của đạo đức, biết cái thiện – cái ác, nhân nghĩa ở đời luôn là trên hết.

Giá trị cốt lõi nhất trong TCT từ hình tượng các nhân vật “phù trợ” tác động mạnh mẽ trong việc bồi dưỡng tâm hồn trẻ thơ, đem đến cho trẻ những ước mơ bay bổng, những xúc cảm thẩm mỹ về một thế giới huyền ảo, kích thích và phát triển trí tưởng tượng của trẻ, mở cánh cửa sổ cho tâm hồn trẻ hướng vào những ước mơ tươi đẹp, kích thích những khát vọng, hiểu biết, muốn vươn lên những tầm cao của cái tài cái đức, cái chân thiện mỹ, hình thành nhân cách, tình cảm và trí tuệ sau này của trẻ.

Tài liệu tham khảo

[1]. Lại Nguyên Ân (biên soạn) (2003), *TCT trong 150 thuật ngữ văn học*, NXB Đại học Quốc gia Hà Nội.

[2]. Hoàng Văn Cẩn (2005), *Dạy tác phẩm văn học dành cho thiếu nhi – tập một*, NXB Giáo dục, TP.HCM

[3]. Nguyễn Văn Giao và Phan Hồng Giang (dịch) (1958), *Nhân vật trong TCT hoang đường*, NXB Văn hóa phương Đông.

[4]. Vũ Anh Tuấn (chủ biên) (2014), *Giáo trình Văn học Việt Nam*, NXB Giáo dục Việt Nam, tr 121-122.

[5]. Từ điển văn học, T2, NXB Khoa học Xã hội, 1984, tr452.